

ISSN Print: 2394-7500
 ISSN Online: 2394-5869
 Impact Factor: 5.2
 IJAR 2017; 3(1): 52-54
 www.allresearchjournal.com
 Received: 13-11-2016
 Accepted: 14-12-2016

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਡੀ. ਏ.
 ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਅਬੋਹਰ

ਵਾਰਤਕ: ਸਰੂਪ ਤੇ ਤੱਤ

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ABSTRACT

ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਜਨਮ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਪਿਛੜ ਕੇ ਹੋਇਆ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਜਨਮ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਲੀਲਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ, ਦਲੀਲ, ਤਰਕ, ਨਿਆਂ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੱਤ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਮਿਆਰੀ ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਉਦਾਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਲਤਾ, ਸਪਸ਼ਟਤਾ, ਸਾਦਗੀ, ਰਵਾਨਗੀ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਾਤਮਕਤਾ ਇਸਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗੁਣ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਕਵਿਤਾ ਦਿਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਵਾਰਤਕ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਪਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਦਾ ਲੇਖਕ ਵੀ ਸੁਹਿਰਦ, ਅਨੁਭਵੀ, ਵਿਸ਼ਾਲ-ਗਿਆਨੀ, ਸੋਝੀ ਵਾਲਾ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜੋਕਾ ਯੁੱਗ ਵਾਰਤਕ ਯੁੱਗ ਹੈ। ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਕ ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ, ਚਕਿਤਸਾ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਭਾਵ ਕਿ ਹਰ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਲੀਲਮਈ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਲਗਭਗ ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਉਸਤੋਂ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਵਿੱਚ ਬੋਧਿਕਤਾ ਦੀ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਦੋਵਾਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਤੱਤ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਟਿਲ ਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਥਿਤੀ ਕਾਰਨ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਦਲੀਲਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ, ਤਾਂ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਰਤਕ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਯੁੱਗ ਨੂੰ 'ਵਾਰਤਕ ਯੁੱਗ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਾਰਤਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ 'ਵ੍ਰਿਤੀ' ਤੋਂ ਹੋਈ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ 'ਟੀਕਾ ਜਾਂ ਵਿਆਖਿਆ'। ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਕ ਲਈ ਫਰੇਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਲਾਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਫਰੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ 'ਸਿੱਧੀ ਗਲਬਾਤ' ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਇਸਨੂੰ 'ਨਸਰ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ 'ਖਿਲਾਰਨਾ' ਭਾਵ ਖਿੱਲਰੀ ਹੋਈ ਰਚਨਾ ਜੋ ਛੰਦ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਵਰਤਕ ਲਈ 'ਗਦ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ 'ਕਥਨ' ਜਾਂ 'ਉਹ ਰਚਨਾ ਜੋ ਛੰਦਬੱਧ ਨਾ ਹੋਵੇ'। ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ 'ਵਾਰਤਾ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ 'ਬਿਰਤਾਂਤ'। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਰਤਕ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਵਾਰਤਕ ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੈ ਜੋ ਕਵਿਤਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੰਦ ਬੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਰਤਕ ਸਿਰਫ ਸਧਾਰਨ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ

Correspondence

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਡੀ. ਏ.
 ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਅਬੋਹਰ

ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਵਿਧੀਵਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਡਾ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਅਨੁਸਾਰ: "ਉਹ ਵਿਆਕਤੀਗਤ ਲੇਖ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੋਵੇ, ਮਨੁੱਖੀ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਹਾਵਾਂ-ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਚੱਜਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਹੋਵੇ, ਛਣਕਦੇ ਦੇ ਹਾਸੇ ਹੋਣ ਦੇ ਰੌਂਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਹੋਵੇ, ਨਿਆਇਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਜਜ਼ਬੇ ਹੋਣ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹੋਣ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣ ਜਿਹੜੇ ਸੂਚਕ ਬੌਧਿਕ ਤੇ ਭਾਵਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਿਖਣ ਢੰਗ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।"¹

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਤੱਤ ਹਨ:- ਭਾਵ, ਦਲੀਲ, ਤਰਕ, ਕਲਪਨਾ, ਬੱਧੀ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਾਦਗੀ, ਸਰਲਤਾ, ਸਪਸ਼ਟਤਾ, ਰਵਾਨਗੀ, ਨਿਆਇਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਸੰਗੀਤਾਤਮਕਤਾ ਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚਲੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਦਿਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੀ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਛੰਦਬੰਦੀ ਸੁਰ, ਤਾਲ, ਛੰਦ ਤੇ ਬਹਿਰ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੰਮ ਅਲੰਕਾਰ, ਅਖਾਣ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਵਾਕਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਬਾਰੇ ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: "ਵਾਰਤਕ ਅਜਿਹੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਤੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਕਲਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪੱਖ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ: ਵਸਤੂ, ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਕਲਾ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਪੱਖ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਸਤੂ ਤੱਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ/ਬੌਧਿਕਤਾ ਤੇ ਤਰਕ ਦੇ ਪੱਖ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਰਚਨਾ ਤੇ ਬੋਧ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੁਹਜਾਤਮਕ ਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਪੱਖ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।"²

ਪ੍ਰੋ. ਬ੍ਰਹਮਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਖੇੜ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: "ਕਾਵਿ-ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਵਿ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅਣਕਿਹਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਾਠਕ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਮਿਲੀ-ਜੁਲੀ ਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਟੀਕ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।"³

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਮੁਕਬਲੇ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਹਨਤ ਵਾਲਾ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਡਾਈਡਨ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚਲੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ 'ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਭਿਵਿਆਕਤੀ' ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ 'ਉਸਾਰੂ ਅਭਿਵਿਆਕਤੀ' ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਵਿਤਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਪਰ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕਤਰ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰਤਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਖਾਸ

ਸਮੱਗਰੀ ਜਿਵੇਂ ਤੱਥ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਆਂਕੜੇ ਆਦਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਰੱਖਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ, "Poetry is Creative expression, prose is constructive expression - constructive implies readymade material, word stacked round the builder, ready for use, prose is structure of readymade words. Its 'creative' function is confined to plan and Elevation, functions these, to of poetry, but in poetry subsidiary to the creative function".

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਲਈ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸਦੇ 'ਵਿਸ਼ੇ' ਤੇ 'ਉਦੇਸ਼' ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਆਕਾਸ਼ ਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ' ਨੂੰ ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਚਕਿਤਸਾ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਿਆਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: "ਸਮੁੱਚੇ ਸਾਹਿਤ ਵਾਂਗ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ ਵੀ ਸਤਿਅੰ, ਸ਼ੇਵੰਮ ਸੁੰਦਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਉੱਤਮ ਵਾਰਤਕਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਰੂਹਾਨੀ ਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।"⁵

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੋਚਕ, ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਅਨੰਦਦਾਇਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ 'ਸ਼ੈਲੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਿਜੀ ਢੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪਤਾ, ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਤੇ ਸਾਦਗੀ ਜਿਹੇ ਗੁਣ, ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਮਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰਯੋਗ 'ਵਾਰਤਕ ਸ਼ੈਲੀ' ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਹੈ, 'ਅਰਸਤੂ' ਤੇ ਲੌਜਾਈਨਸ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀ 'ਉਦਾਤ ਸ਼ੈਲੀ' ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੈਲੀ ਬਾਰੇ ਧਰਮਪਾਲ ਸਿੰਘਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ, "ਸ਼ੈਲੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜੀ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਨਾਲੋਂ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਗੁਣ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸ਼ੈਲੀ ਉਸਦੇ ਆਪੇ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਾਹਨ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸ਼ਬਦ ਯੋਜਨਾ, ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸੁੱਚਜੀ, ਮਿਆਰੀ, ਉਦਾਤ ਤੇ ਪ੍ਰੋੜ ਸ਼ੈਲੀ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"⁶

ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਪਰੋਏ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਪ੍ਰਪੱਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਦਾਹਰਨਾਂ, ਉਪਮਾਵਾਂ, ਤੁਲਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸ਼ੈਲੀ ਲਈ ਲੇਖਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਨੁਭਵ, ਸੁਹਿਰਦ

ਸੋਚ, ਨਿਰੰਤਰ ਚੇਤਨਾ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਬਦਲ ਰਹੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਡੂੰਘੇਰਾ, ਤਰਕਮਈ ਤੇ ਦਲੀਲਮਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਮਿਆਰੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ 'ਵਾਰਤਕ ਯੁੱਗ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੋਕਾ ਸਮਾਂ ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਥੇ ਪੇਚੀਦਾ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਮਨੁੱਖੀ ਚਿੰਤਨ ਵੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ਨਵੀਨ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਨਵੀਨ ਉਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੀ ਹੋਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਨਵੀਨ ਵਾਰਤਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਸਭਿਅਤਾ ਵਿਚ ਵਾਰਤਕ ਹੀ ਉਪਯੋਗੀ ਵਿਧਾ ਹੈ। ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਤੱਤ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਿਥੇ ਇਸਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵੱਖਰਤਾ ਬਖਸ਼ਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਇਸਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਵਿਧਾ ਵੀ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਵਾਲੇ

1. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ, ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਸ਼ੈਲੀ, ਪੰਨਾ - 2
2. ਡਾ. ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਵਿਹਾਰਕ ਸਮੀਖਿਆ: ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਵਾਰਤਕ, ਪੰਨਾ -220
3. ਪ੍ਰੋ. ਬ੍ਰਹਮਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ- 265
4. Herbert Read, English Prose Style, Page 10
5. ਪ੍ਰੋ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ: ਸਿਧਾਂਤ, ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ, ਪੰਨਾ- 10
6. ਧਰਮ ਪਾਲ ਸਿੰਘਲ, ਵਾਰਤਕ ਸ਼ੈਲੀ, ਪੰਨਾ - 58

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

1. ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.), ਵਿਹਾਰਕ ਸਮੀਖਿਆ: ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, 1994, ਪੰਨਾ-220
2. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ, ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਸ਼ੈਲੀ, ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈਕਸਟ- ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 1986
3. ਧਰਮਪਾਲ ਸਿੰਘਲ (ਡਾ.), ਵਾਰਤਕ ਸ਼ੈਲੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ, 1975
4. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰੋ.), ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ: ਸਿਧਾਂਤ, ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨਿਊ ਬੁੱਕ ਕੰਪਨੀ, ਜਲੰਧਰ, 2003
5. ਬ੍ਰਹਮਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰੋ:), ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2007, ਪੰਨਾ- 265 ਓਨਗਲਸਿਹ ਡੋਕ
6. Herbert Read, English Prose Style, Kalyani Publisher, New Delhi, 1988